

ЕЛЕКТРОННИЯТ ОПИС-КАТАЛОГ: НОВ ФОРМАТ АРХИВЕН СПРАВОЧНИК В ЦЕНТРАЛНИЯ ДЪРЖАВЕН АРХИВ

Симеона Найденова, ЦДА

Соткриването на процеса за производство на хартия в Китай от началото на II в. тя се използва като носител на информация при документирането на обществения и личен живот. С развитието на информационните технологии и комуникации през втората половина на XX в. започва използването на електронните документи и база данни. Електронното правителство е приоритетна стратегия, включително и у нас, в свободомислещата гражданска общност, осигурявайки прозрачност и контрол в сферата на администрацията и управлението.

В условията на съвременната технологична парадигма и глобализираната комуникационна среда архивите като институции, пазители на колективната документална историческа памет в обществото, също трябва да трансформират своите информационни ресурси – текстови и изобразителни документи, архивни справочници в традиционен формат, във връзка с очакването на обществото за предоставяне на електронни услуги за гражданите, потребители на ретроспективна документна информация.

На практика реструктурирането и преобразуването на информационните ресурси в ДА „Архиви“ трябва да е съобразено с изискванията на Методическия кодекс (2013). Процесът обхваща както цифровизиране на архивните справочници, така и самите документи, които са систематизирани, както е известно, по архивни комплекси, архивни фондове и архивни единици. Въпросната дигитализация, в случая е важно да се поясни, е не само процес на копиране и сканиране, а е обвързана и с проблема за опазването на архивните документи независимо от техния носител. Тя

дава възможност на държавните ни архиви за създаване на по-високо информативни справочници, което е визирано като възможност още в стария Методически кодекс (1982): *...усъвършенстване на описите за увеличаване на информационния потенциал на системата на научно-справочния апарат на архивите и изисквания на изграждащата се автоматизирана информационно-търсеща система на архивите (АИСА)*¹.

Текстът относно усъвършенстването на инвентарните описи в новия Методически кодекс се съдържа в Свитък II, Глава V, т. 2.2: **Качество на описанието, съобразено с действащите методически изисквания за него.** *Към усъвършенстване на описите се пристъпва, когато заглавията на архивните единици не отговарят на методическите изисквания за описание, липсват някои задължителни елементи на описание, заглавията се нуждаят от осъвременяване на стила и т. н.*

А в т. 2.3 се уточнява: **Подготовка на инвентарния опис за публикуване или въвеждане в Информационната система на държавните архиви (ИСДА)**².

В Свитък IV на същия Методически кодекс в гл. I, т. 4 архивните каталози се определят като: *справочници по съдържанието на архивните документи, в които сведенията са групирани по въпроси (теми, предмети, наименования и др.) и са разположени в логическа, азбучна или хронологическа последователност. Съвкупността от различни по съдържание и структура каталози изгражда система, важна част от научно справочния апарат, даваща най-широка възможност за многоаспектно търсене на информация*³.

Дългогодишните ми наблюдения от работата в научната читалня „Проф. Иван Дуйчев“ на Централния държавен архив ми позволиха да проследя читателския интерес към изворите, свързани с историята на Българската православна църква (БПЦ). Убедих се, че заинтересованите читатели срещат сериозни затруднения при издирването на решенията в протоколите от заседанията на Св. Синод. Това ме мотивира да се опитам да съставя специален справочник от вида *опис-каталог* в електронен формат на споменатите протоколи, които са изключително интересни документи и се съхраняват във фонд 791 К „Фонд на Св. Синод“.

За сведение този фонд е постъпил и регистриран в Централния държавен исторически архив (сега Централен държавен архив – ЦДА), на 11 май 1962 г. Според отчетните данни той е един от най-често използваните в читалнята на архива и е познат на сравнително широк кръг изследовате-

ли, но за него все още не разполагаме с подходящи справочници, въпреки че, както споменахме, е комплектуван преди повече от 50 години.

В посочения ф. 791 К отчетливо се откроява пълната серия от протоколни книги на Св. Синод за периода 1886–1948 г., съставляващи плътен по хронология информационен масив с официален характер, при това в оригинал, прошнуровани и запечатани с червен восък. Част от протоколните книги за периода 1890–1901 г. обаче са предадени в ЦДА с инв. оп. № 2, което нарушава принципа на единство и недробимост на архивните фондове, което предполага последваща научно-техническа обработка (НТО), каквато не е извършена обаче нито преди, нито след 1982 г., респ. след утвърждаването на първия Методически кодекс. Въпросният кодекс осигурява единна и цялостна методика (регламент) за основните архивни дейности в държавните архиви на практика през периода 1982–2013 г.

В търсенето на подходящия формат за разкриване съдържанието на отделните протоколи възприех подхода, че най-важното в случая е да се отразят и систематизират решенията, взети на съответните заседания на Св. Синод. Идеята е, че те са достатъчен ориентир за читателя по съдържанието на всеки протокол. А самият потребител ще преценява и решава за себе си дали ще го използва в качеството му на исторически извор. По този начин идеята за създаване на модел за електронен справочник от вида опис-каталог получи необходимата яснота относно конкретната работа, която трябваше да се извърши. Тя се свеждаше до съставяне на допълнителни анотации към заглавията на отделните архивни единици в съответните описи, защото в повечето случаи тези заглавия са недостатъчни и оскъдни като информация за съдържанието на протоколите, характеризирани се със значително по обем и разнородно съдържание. Също така чрез новия справочник се направиха корекции относно систематизацията на протоколите, респективно на архивните единици в двата описи на фонда, в съответствие с хронологията на събитията, отразени в протоколите. Не на последно място опис-каталогът допринася за опазване на оригиналите. По конкретно, с помощта на усъвършенствания справочник в електронен формат се осигурява възможност читателите да използват документите в читалнята за микрофилми, а при необходимост и на принтер-копия, а не на самите оригинали, които вече са сериозно увредени и се нуждаят от реставрация. За тази цел оп. 1 на ф. 791 К е микрофилмиран и след съставянето на електронния справочник, с коректни анотации на протоколните решения, реално ще се спести време на читателите.

Съдържанието на всеки протокол, като вид документално свидетелство, отразява обсъждането и решенията на много и различни въпроси. Ето защо съставянето на съответните анотации е отговорна и трудна работа, която изисква добра подготовка и професионализъм. В допълнение се налага да отбележа и трудния за разчитане и разбиране архаичен начин на изразяване на йерарсите ни от XIX в.

Самият електронен справочник е оформен таблично: в графа № 1 е даден номерът на протокола; в графа № 2 – датата на протокола; в графа № 3 е анотирано съдържанието на всяка една от точките на дневния ред, разглеждани в съответното заседание (с конкретно решение или решение за отлагане); в графа № 4 са отбелязани страниците от съответната а.е.; графа № 5 – сигнатурата на а.е. в съответния инвентарен опис на фонда⁴.

Електронният справочник осигурява възможност за бързо и ефективно използване на информацията в документалния масив: по ключова дума (наименование на институция, термин, топоним), по лично и фамилно име и по дата. При разкриване на протоколите и решенията, взети на заседанията, е направен компромис единствено по отношение на информацията от частен характер – брачни и бракоразводни дела, тъй като в противен случай при отразяване на тази рутинна за времето църковна дейност обемът би нараснал прекомерно.

На провелата се на 23 и 24 ноември 2013 г. в Брюксел, Белгия, Първа годишна конференция на Международния съвет на архивите (МСА) – INTERNATIONAL COUNCIL ON ARCHIVES (ICA) на тема: *Отговорност, прозрачност и достъп до информацията* Анна Търстън от Великобритания, директор на International Records Management Trust (IRMT), отбелязва, че архивистите държат в ръцете си ключа за съхранението и достъпа до архивите и информацията, че те са пазителите на необходимите доказателства, които са в основата на прозрачността и откритостта на управлението. Вилем Дебукелер, президент на белгийската Комисия за закрила на личните данни, подчертава значението на достъпа до архивите и тяхното огромно значение за научните изследвания. Независимо от сложната връзка между изискванията за защита на личните данни и частния живот на хората с правото на свободен достъп до архивите днес е изключително важно да се изгради отворен диалог и сътрудничество между всички институции, които боравят с информация, и *че архивите са съкровищницата на демокрацията.*

Изискванията на действащата методика трябва да бъдат в основата при съставянето на високоинформативния справочник за протоколните решения от заседанията на Св. Синод, а именно усъвършенстването на научно-справочния апарат, разширяване и подобряване на възможностите за използване на документите от Националния ни архивен фонд от потребителите на архивна информация дистанционно и онлайн в бъдеще.

В този дух е и докладът на генералния директор на полските държавни архиви Владислав Степняк, представен на 28-ата конференция, на Европейския борд на националните архивисти (EBNA) към Международния съвет на архивите, и 15-ата среща на Групата на европейските архивисти (EAG) към Европейската комисия във Вилнюс (Литва), проведена на 7–9 октомври 2013 г. Неговата теза е свързана с достъпа до архивите в дигиталната ера, като подчертава, че днес най-важно е справочният апарат на всеки един национален архив да бъде достъпен онлайн. По отношение на документите, не бива да се пренебрегват авторските права, защитата на личните данни и на интелектуалната собственост. Професор Степняк изтъква, че не всички документи може да бъдат достъпни за всеки в мрежовото общество, което означава, че на практика е необходим контролиран достъп до културното наследство.

Следователно предложеният електронен справочник от вида опис-каталог съответства както на политиката на ДА „Архиви“ относно модернизацията на научно-справочния апарат на архивите, така и на международните информационни архивни стандарти, насочени към осигуряване бърз и лесен достъп на потребителите на архивна информация, насочвайки ги пряко към решенията в протоколите на Св. Синод през визирания период.

В заключение бих искала да подчертая, че в електронния опис-каталог съзнателно са избегнати чуждици или „модерни“ думи, навлезли в съвременния български език. Това позволи в съставените анотации да се съхрани в максимална степен автентичната терминология, съдържаща се в протоколите от заседанията на Св. Синод на БПЦ. Ще припомня, че всъщност това е езикът, с който се поставя началото на средновековната българска и агиографска литература и който покровителят на Европа Св. Кирил Философ блестящо защитава в полемиката срещу триезичната догма, а не на последно място е значението му за придобиване на патриаршески статут на Българската православна църква. Като теолог подкрепям напълно съвременните радатели за опазване чистотата на българския език

от налагането на модерни клишета и чуждици. Въпреки процесът на развитие и обогатяването му трябва да съхраним връзката на българския език с корените и произхода му, за да могат и днес *вси славяни книга да четат*.

Представеният справочник е резултат от използването на съвременните информационни и комуникационни технологии в архивната работа. Същевременно той отговаря на всички методически изисквания относно усъвършенстването на научно-справочния апарат на държавните архиви. Достоинство на електронния справочник е съобразяването му в максимална степен и с международните информационни стандарти за архивно описание. Следователно в резултат от политиката на ДА „Архиви“ за цифровизация на информационните ресурси на архивите успешно е реализирана идеята за съставяне на електронен опис-каталог като модерен формат архивен справочник, достъпен онлайн и предоставящ конкретни е-услуги. От позицията на автор на този справочник и на дипломиран магистър по архивистика в специалност *Архивистика и документалистика* в СУ считам, че успех да преодолее едно сериозно професионално предизвикателство.

Във връзка с усъвършенстване механизмите за ускорение темповете на обществения прогрес ще спомена и най-новия проект на ДА „Архиви“ по Оперативна програма *Административен капацитет*, съфинансирана от ЕС чрез Европейския социален фонд, чиято цел е: *Подобряване качеството на комплексното административно обслужване чрез въвеждане на електронни услуги за представяне на специализирани услуги на потребителите на архивна информация – администрацията, физическите и юридическите лица чрез надграждане на съществуващата информационна система на държавните архиви (ИСДА)*. Този проект също доказва необходимостта от нови формати комбинирани архивни справочници от вида опис-каталог, които в максимална степен са съобразени с очакванията на потребителите на архивна информация в мрежовото общество.

Бележки

¹ Методически кодекс. С., 1984, с. 224.

² Пак там.

³ Методически кодекс, свитък IV. С., 2013, с. 11–15.

⁴ *Найденова, С.* Дейността на Българската екзархия в протоколите от заседанията на Св. Синод на БПЦ във Ф. 791 К, съхраняван в ЦДА (1886–1895). Дипломна работа. С., 2012.